

ФІНАНСИ, ПОДАТКОВА СИСТЕМА ТА ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК368.86:368.893:657

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД СТРАХУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АУДИТОРІВ

Кондратенко Д.В., к.е.н.

Харківський національний університет будівництва та архітектури

У статті досліджено європейський досвід страхування професійної відповідальності аудиторів. Висвітлено роль страхового захисту аудиторської діяльності та розкрито проблемні питання, пов'язані зі страхуванням відповідальності аудиторів. Встановлено, що у більшості країн Європейського союзу є законодавчі норми стосовно страхування професійної відповідальності аудиторів. Наведено порівняльну характеристику мінімального обсягу страхового покриття для аудиторських фірм згідно законодавства європейських країн у галузі страхування професійної відповідальності аудиторів. Доведено, що для підвищення ефективності здійснення аудиторської діяльності необхідно впроваджувати обов'язкове страхування професійної відповідальності аудиторів. Уніфікація умов обов'язкового страхування професійної відповідальності аудиторів з врахуванням європейського досвіду надасть можливість виходу аудиторських фірм України на європейські ринки.

Ключові слова: відповідальність аудитора, страхування професійної відповідальності, професійні ризики, європейський досвід, страхове покриття

UDC 368.86:368.893:657

EUROPEAN EXPERIENCE IN INSURANCE OF PROFESSIONAL LIABILITY OF AUDITORS

Kondratenko D.V., PhD in Economics

Kharkov National University of Construction and Architecture

The article examines the European experience in insurance of professional liability of auditors. The role of insurance protection of audit activity is highlighted and the issues of insurance liability of auditors are revealed. It has been proved that the most of EU countries have got legislative norms concerning the insurance of professional liability of auditors. The comparative characteristic of the minimum volume of insurance coverage for audit firms according to the legislation of European countries in the field of insurance of professional liability of auditors has been given. It has been emphasized that in order to increase the efficiency of audit activity, it is necessary to

introduce compulsory professional liability insurance of auditors. The author believes that unification of the conditions of compulsory insurance of professional liability of auditors taking into account European experience could enable the entrance of Ukrainian audit firms to European markets.

Keywords: auditor's liability, professional liability insurance, professional risks, European experience, insurance coverage.

Актуальність проблеми. Страхування професійної відповідальності аудиторів визнане у всьому світі надійним і ефективним інструментом управління ризиками аудиторської діяльності. На сьогодні аудитори стикаються з новими викликами стосовно аудиту загалом, та, зокрема, застосування засобів мінімізації професійних ризиків. Великі замовники аудиторських послуг вимагають від аудиторських фірм надання договору страхування професійної відповідальності аудитора, без якого не укладається угода про проведення аудиту. Проте, в страхове законодавство до цього часу не внесено жодних змін, спрямованих на запровадження системи забезпечення якості аудиторських послуг на загальноєвропейських принципах.

На виконання Угоди про Асоціацію з Європейським Союзом, Україна взяла зобов'язання реформувати інститут аудиту, оскільки існуюча система регулювання аудиторської діяльності в Україні суперечить європейському законодавству [1]. Втім, розроблений проект Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» із врахуванням норм Регламенту (ЄС) № 537/2014 Європейського Парламенту та Ради від 16.04.2014 про особливі вимоги стосовно аудиту суспільно значущих суб'єктів дає підстави для обережного оптимізму.

Підвищення ролі інституту аудиту і рівня затребуваності його результатів, формування умов, що забезпечують конкурентоспроможність вітчизняних аудиторів, підвищення якості обов'язкового аудиту обумовлено обов'язком аудиторської організації страхувати ризик відповідальності за порушення договору.

Актуальність проблеми. Страхування відповідальності аудиторів при виконанні ними своїх професійних обов'язків має актуальне значення для розвитку вітчизняного аудиту та надання впевненості

користувачам аудиторських послуг в їх якості. Дослідження проблем, пов'язаних із необхідністю впровадження обов'язкового страхування відповідальності аудиторів орієнтоване на норми законодавства Євросоюзу та практичне застосування європейського досвіду.

Адаптація вітчизняного законодавства до європейських норм буде сприяти успішному запровадженню страхування професійної відповідальності та гармонізації інституту аудиту в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки страхування відповідальності аудиторів викликає значний інтерес серед науковців та фахівців як страхового ринку так і ринку аудиту. Аспекти страхування професійної відповідальності аудиторів висвітлені в працях науковців, зокрема: О. Горяєва [4], Г. М. Мусіхіна [5], В. В. Рядська [10], О. А. Файер [2] та інших. Однак, процеси глобалізації обумовлюють необхідність подальших досліджень щодо страхування професійної відповідальності аудиторів.

Метою статті є дослідження європейського досвіду страхування професійної відповідальності аудиторів і формулювання пропозицій щодо можливостей його застосування в Україні.

Виклад основного матеріалу. Страхування професійної відповідальності аудиторів має за мету захистити майнові інтереси юридичних осіб від невиконання або неналежного виконання особами, які здійснюють професійну діяльність, своїх професійних обов'язків при наданні послуг, визначених договором страхування або чинним законодавством, і здійснюється в інтересах суспільства для забезпечення можливості сталого аудиту та конкурентного ринку аудиторських фірм, підвищення рівня довіри інвесторів до фінансової звітності вітчизняних підприємств.

Предметом договору страхування професійної відповідальності аудиторів є майнові інтереси, пов'язані з їх професійною відповідальністю. Страховими ризиками у такому договорі є: а) допущення професійних помилок при здійсненні аудиторської діяльності; б) неналежне виконання аудитором своїх професійних обов'язків; в) втрата, знищення або пошкодження документів або майна, які належать суб'єкту господарювання, якому страхувальник надає аудиторські послуги; г) розголошення інформації, одержаної страхувальником у зв'язку із здійсненням аудиторської діяльності та ін.

Залежно від змісту скарг на аудиторів, облік яких ведеться Аудиторською палатою України, до страхових ризиків можна віднести: 1) нездійснення аудитором усіх процедур за умовами договору на проведення аудиту; 2) проведення ним ревізії замість повноцінної аудиторської перевірки; 3) невідповідність аудиторського висновку формату, регламентованому міжнародними стандартами аудиту та/або державними контролюючими органами; 4) не складання аудитором робочих документів; 5) перевищення ним належних йому за законом, повноважень та ін. [2].

Згідно чинного законодавства за неналежне виконання своїх зобов'язань аудитор (аудиторська фірма) несе майнову та іншу цивільно-правову відповідальність відповідно до договору та закону. Розмір майнової відповідальності аудиторів (аудиторських фірм) не може перевищувати фактично завданих замовнику збитків з їх вини. Усі спори стосовно невиконання умов договору, а також спори майнового характеру між аудитором (аудиторською фірмою) та замовником вирішуються у встановленому законом порядку [3]. Аудитор несе відповідальність винятково за якість наданих послуг. Відповідальність за виявлені під час аудиторської перевірки помилки обліку та звітності несе тільки управлінський персонал підприємства. Крім цього, аудитор несе відповідальність як перед замовником аудиторських послуг, так і перед третіми особами, які є користувачами фінансової звітності, засвідченої висновком аудитора.

Замовнику аудиторських послуг потрібно чітко розуміти, що метою аудиторської перевірки є висловлення аудитором незалежної думки, яка підвищує довіру замовника до об'єкта перевірки завдяки наданню високого, але не абсолютного рівня впевненості. Абсолютна впевненість в аудиті недосяжна внаслідок впливу таких чинників, як необхідність судження, використання тестування, обмеження, властиві будь-яким системам бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю, а також через те, що більшість свідчень, які може отримати аудитор, є за своїм характером радше переконливими, ніж остаточними [4].

Мусіхіна Г.М. зазначає, що на сьогоднішній день відсутні достатній законодавчий фундамент і досвід судового розгляду позовів щодо аудиторів (аудиторських фірм), немає методики оцінки розмірів збитку користувачів від неякісного аудиту, суди не завжди вирішують справи і

впроваджують їх у життя, страхові фірми не здатні і не підготовлені до масового страхування аудиторської відповідальності. [5].

У світлі поточної ринкової структури аудиту, ризики відповідальності, що виникають у зв'язку зі збільшенням судових тенденцій в поєднанні з недостатнім страховим захистом можуть втримати аудиторів від надання аудиторських послуг для підприємницьких структур.

Європейські норми розглядають професійну відповідальність аудиторів через інститут страхування. Так, у преамбулі до Директиви 2006/43ЄС зазначено, що «аудитори та аудиторські фірми відповідають за виконання своєї роботи з належною ретельністю, тому вони несуть відповідальність за фінансові збитки, спричинені браком належної обачливості. Водночас, здатність аудиторів та аудиторських фірм отримувати страхове покриття професійної відповідальності може залежати від того, чи несуть вони необмежену фінансову відповідальність» [6].

Ключовим питанням є рівень фінансової відповідальності аудиторів, пов'язаної з аудитом компаній які перевіряються, і їх зацікавленості у покритті повної вартості збитків. Вступають в протиріччя економічні інтереси страхових компаній, аудиторських фірм та їх клієнтів. Питання необмеженості фінансової відповідальності аудиторів чи встановлення частки страхового захисту завжди дискусійні.

Реформа відповідальності аудиту є міжнародною проблемою. Європейська комісія рекомендує, щоб обмеження відповідальності застосовувалася в тому випадку, коли аудитор або аудиторська фірма виконує обов'язковий аудит компанії, зареєстрований в ЄС [7].

Нижче запропоновано огляд мінімального обсягу страхового покриття для аудиторських фірм згідно законодавства європейських країн у галузі страхування професійної відповідальності аудиторів.

Таблиця 1 – Мінімальні обсяги страхового покриття аудиторських ризиків в європейських країнах

Країна	Наявність обов'язкового страхування		Мінімальний обсяг покриття страхуванням
	Так/Ні	Підстава	
Австрія	Так	Закон	Не менше €2 673 за кожною страховою подією
Бельгія	Так	Професійні організації	€19 733 за страховий випадок

Продовження таблиці 1

Великобританія	Так	Закон	Від €73 206 на кожного співробітника, та залежить від професійного органу, до якого належить аудитор. На компанію сума складає від €1 463 958.
Греція	Так	Закон	Не менше 150% загального розміру премії аудитора, отриманої за рік, та не менше 10-ти разового розміру загальної зарплати Голови верховного суду
Данія	Так	Закон	€68 240 – до 6 працівників, від 6 осіб – вказана сума помножується на їх кількість на кожний випадок
Естонія	Так	Закон	€12 782, але може встановлюватися рішенням Правління Аудиторів Естонії
Ірландія	Так	Професійні організації	Від €5 000 до €1,5 млн
Іспанія	Так	Закон	Від €300 506 на кожного партнера аудиторської компанії
Італія	Так	Закон	€16 000, а для аудиторських фірм, де працює більше 50 осіб - €80 000
Кіпр	Так	Професійні організації	€8 500 та 10% річного професійного збору
Латвія	Так	Закон	Від €43 200 або більше, в залежності від винагороди за попередній рік. Для комерційної аудиторської фірми (не партнерства) – від €144 000
Литва	Так	Закон	Від €28 962 за страховою подією, а також від €28 962 за аудит кожного підприємства
Люксембург	Так	Професійні організації	Рівень покриття, що відповідає професійній діяльності аудитора та його фірми в цілому
Мальта	Так	Закон	€8 250 на рік, і €8 250 на кожного з партнерів, що утворили аудиторську фірму
Нідерланди	Ні	Професійні організації	€300 000
Німеччина	Так	Закон	Від €1 млн
Польща	Так	Закон	€45 000 – для аудиту фінансових установ, від €10 000 – для аудиту підприємств, що надають бухгалтерські послуги
Португалія	Так	Закон	Від €500 000 на кожного аудитора, або від €2 500 000 на аудиторську фірму, якщо вона перебуває в державному переліку
Словаччина	Ні	-	-

Продовження таблиці 1

Словенія	Так	Закон	Встановлюється у розмірі максимальної аудиторської премії, помноженої на 15, або сумарної вартості аудиторських послуг даної компанії помноженої на 2
Угорщина	Так	Закон	Встановлюється Статутом Палати Аудиторів на рік і за кожною страховою подією
Фінляндія	Ні	-	-
Франція	Так	Закон	€ 500 000 за кожною страховою подією
Чехія	Так	Закон + Професійні організації	Немає мінімального значення, сума має бути адекватною до можливих і очікуваних збитків
Швеція	Так	Закон	Залежить від кількості співробітників компанії, але знаходиться в межах від €40 000 до €80 000 на страховий випадок, або €2,65 млн на рік

Джерело: [8]

Як видно з табл. 1, що тільки дві країни (Фінляндія і Словаччина) не застосовують законодавство стосовно страхування професійної відповідальності аудиторів. В Бельгії, Ірландії, Нідерландах, Кіпрі та Люксембурзі мінімальні значення страхового покриття аудиторських ризиків встановлюються професійними організаціями цих країн. Для України важливо обрати найбільш прийнятний для неї варіант. Позитивним у нашому випадку є польський досвід.

Українським страховим законодавством передбачено страхування професійної відповідальності осіб, діяльність яких може заподіяти шкоду третім особам, за переліком, встановленим Кабінетом Міністрів України [9], але з дати прийняття закону (1996 рік) перелік таких осіб не розроблювався і не приймався.

З теоретичної точки зору, відсутність обов'язкового страхування професійної відповідальності аудиторів є апріорі сумнівною концепцією, тому що в функціонуючих ринках існує завжди рівень цін, при якому попит і пропозиція буде балансувати. Також, це означає, що вітчизняний ринок аудиту не може здійснювати свою діяльність на повну економічну вартість ризикованості при проведенні аудиту. Ризик мега-претензій може бути чималою ціною для аудиторів.

Крім того, страхування відповідальності має намір забезпечити стимули, щоб уникнути професійних зловживань службовим становищем. Повинен бути розумний баланс між професійним ризиком та ризиком, який може бути переданий третій особі шляхом страхування.

На думку фахівців страхової галузі, ризик повинен бути передбачуваним з точки зору як ймовірності так і частоти настання. На даний час незначна кількість аудиторських ризиків є застрахованою, що істотно обмежує можливості страховиків для ретельного обчислення розрахунків страхових тарифів та якісного формування страхових резервів. Також, майбутня непередбачуваність економічного законодавства, політичних змін в країні, може створити ризикову ситуацію для страхових компаній, і буде важко оцінити ризик, взятий на себе страховиками. І, нарешті, розгляд претензій до аудиторських фірм займає дуже багато часу для вирішення, що викликає незадоволення страхувальників.

Вкрай важливо визначитися з обов'язковістю страхування відповідальності аудиторів. При цьому, в першу чергу, слід внести зміни у вітчизняне законодавство, гармонізувати його відповідно до вимог Європейського Союзу. Рядська В. В зазначає, що для випадку експорту аудиту структура національного законодавства, що регулює аудиторську діяльність, повинна відповідати міжнародним вимогам, відповідати рівню розвитку соціально-економічних відносин суб'єктів системи тристоронніх відносин, формувати передумови для подальшого розвитку інституціонального середовища аудиторської діяльності [10].

Отже, врегулювання відносин щодо страхування відповідальності аудиторів, є об'єктивною необхідністю, яка дозволить підвищити довіру до діяльності аудиторів та розширить ринок аудиторської діяльності.

Висновки. На основі проведеного дослідження можна стверджувати, що для підвищення ефективності здійснення аудиторської діяльності необхідно впроваджувати обов'язкове страхування професійної відповідальності аудиторів. Уніфікація умов обов'язкового страхування професійної відповідальності аудиторів з врахуванням європейського досвіду, надасть можливість виходу аудиторських фірм України на європейські ринки.

Визначення розміру страхової суми за договорами обов'язкового страхування професійної відповідальності аудиторів, перелік страхових подій та винятки з них, максимальні страхові тарифи стане завданням подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Джон Хупер Європейське майбутнє аудиторських послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rnba.com.ua/wpontent/uploads/2015/09/%D0%B1%D1%80%D0%BE%D1%88%D1%8E%D1%80%D0%B0%D0%B0%D1%83%D0%B4%D0%B8%D1%82_2809.pdf

2. Файер О. А. Страхування професійної відповідальності: цивільно-правовий аспект – Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Національний університет "Юридична академія України ім. Я. Мудрого", Харків, 2011.
3. Закон України «Про аудиторську діяльність» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3125-12>
4. Горяєва О. Правові засади здійснення страхування професійної відповідальності аудиторів / О. Горяєва // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2012. – № 94. – С. 90 – 94.
5. Мусіхіна Г. М. Проблеми та перспективи розвитку аудиту в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=25952>
6. Директива 2006/43/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 17 травня 2006 року про обов'язковий аудит річної звітності та консолідованої звітності (Directive 2006/43/EC on statutory audit of annual accounts and consolidated accounts) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_844
7. Commission Recommendation on limitation of auditors' liability: Frequently asked questions [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-08-366_en.htm
8. Study on the Economic Impact of Auditors' Liability Regimes (MARKT/2005/24/F) [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ec.europa.eu/internal_market/auditing/docs/liability/auditors-final-report_en.pdf
9. Закон України «Про страхування» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>
10. Рядська В.В. Теоретичні аспекти професійної відповідальності в аудиті / В.В. Рядська // Бізнес Інформ. - 2014. - № 6. - С. 289-293.